MUZEUL ȚĂRII CRIȘURILOR

CRISIA

LIV

ORADEA • 2024

LUCRUL BINE FĂCUT. *FAMILIA*, SERIA A III-A (1934-1940)

Florin ARDELEAN*

A JOB WELL DONE. FAMILIA, SERIES III (1934-1940)
ABSTRACT

The third series of "Familia" magazine, published between 1934-1940 under the direction of Mihai G. Samarineanu was the most valuable of the interwar period. The magazine excelled with a very careful and well put together program. Octav Șuluțiu stood out for his value. Also worth mentioning is the essay section and philosophy sections. The biggest names in Romanian philosophy have published texts in "Familia", including Constantin Noica, Emil Cioran, Mircea Vulcănescu, Iosif Brucăr and Petre Comarnescu. Literary creation was of high value, with poetry, prose and poetry by playwrights of national importance: George Bacovia, Ion Minulescu, Ion Pillat, Eugen Jebeleanu, Lucian Blaga, Radu Gyr, Ion Agârbiceanu, Cezar Petrescu, Panait Istrati, Eugen Ionescu, Victor Eftimiu. The third series of the "Familia" Review had an echo in the high cultural life of Romania between the two world wars, enjoying prestige and a good reception among the reading public.

Keywords: Familia magazine, M. G. Samarineanu, culture, Romanian spirituality, Romanian cultural elites.

Context

La cinci ani de la abandonarea/eșuarea proiectului ce-a dat existență seriei a II-a a revistei *Familia*, M. G. Samarineanu, cu lecțiile învățate, își mai încearcă o dată norocul și-și pune la bătaie ambiția. În primul rând, a luat aminte la ceea ce a mers rău sau nu a mers deloc în anii 1926-1929 și a înțeles că în spațiul culturii bunele intenții pot duce la faliment spiritul dacă nu sunt blindate cu putințe pe măsură. Forțele venite din alte zone ale țării, acestora alăturându-li-se publiciștii locului, nu au izbutit, prin seria a II-a, să atragă un minim interes față de o revistă cantonată într-o mediocritate cuminte.

Cu totul altfel aveau să stea lucrurile în anul 1934, când seria a III-a vine în fața cititorilor cu un program coerent, cu ținte precise și cu un grup de colaboratori valoros (prozatori, poeți, critici literari, eseiști și filosofi). De-acum, altfel aveau să stea lucrurile! Suflul începutului nu a diminuat, chiar dacă, din cauza dificultăților financiare cronice, aparițiile fizice ale numerelor s-au rărit, de la zece la opt, apoi de la șapte la doar șase pe an.

Dar care era Oradea anilor '30 din veacul trecut?

Profesorul și istoricul Gabriel Moisa „desenează" conturul elitelor orădene, admițând „importul" de intelectuali din vechiul Regat și Transilvania, dar nu pledează în favoarea ideii de

* Universitatea din Oradea; e-mail: fard0211@yahoo.com.

„românizare forțată", ci asumă politicile specifice epocii, de după Primul Război Mondial, familiare multor zone ale Europei Centrale sau Sud-Estice. Astfel, „*Marginile noilor state aveau nevoie de conectare solidă cu centrul, pentru viabilizarea lor. Acest fapt se realiza inclusiv prin echilibrarea culturală a acestor spații, marginale din punct de vedere geografic față de centru, cu intelectuali dispuși să față acest efort*"[1]. Tabloul complex includea și refuzul elitelor maghiare și ale celor evreiești de a se integra în noul cadru, speculând în același timp greșelile noii administrații, eșecurile economice, dificultățile sociale, dar și bâlbele culturale. Unde mai pui că respectivele elite beneficiau de un real talent de victimizare. Disputele se polarizau în direcția unui iredentism maghiar din ce în ce mai ofensiv, pe măsură ce dictaturile fasciste din Europa își etalau doctrinele și își anunțau revanșa, contestând sistemul de pace de la Versailles. În expectativă, Ungaria amorsa politicile revizioniste, aruncând în luptă propriile elite, inclusiv cele obediente din afara țării. Un prim examen era dat de către intelectualii români din Oradea prin felul în care au reacționat în fața acestor provocări. Concluzia pare a fi una pozitivă: „*În Oradea s-a reușit constituirea unui contingent elitar românesc comparabil cu cel al minorităților naționale. Acesta și-a șlefuit în timp un discurs puternic circumscris câtorva direcții menite a întări elementul românesc la frontiera de vest a României*"[2]. Ponderea locuitorilor maghiari în Oradea a rămas, pe întreaga perioadă interbelică, una majoritară (în anul 1930, Oradea avea o populație de 82.687 de locuitori, dintre care 42.630 erau maghiari, românii numărând aproape 22.500 de indivizi). Lucrul acesta a decis o anumită abordare a lucrurilor, mizând pe păstrarea unui climat de toleranță și libertate de exprimare pentru toată lumea, pe fundalul unui caracter cosmopolit al urbei, valabil pe întregul ecart al istoriei sale moderne. Existau punți de legătură între oameni, dincolo de etnie, precum și dialoguri culturale ce spărgeau adesea aprehensiunile spiritului: „*În condițiile de după Primul Război Mondial, o dată cu conturarea unei noi hărți politice, fiecare etnie își dezvolta cultura cât mai amprentată din punct de vedere identitar. Dar afirmarea identității nu ducea, automat, la o izolare totală a etniei între granițele propriei limbi, culturi sau religii. Nu de puține ori, și cu rezultate semnificative pentru schimbările de mentalitate și de acțiune politico-culturală, se acceptau și se promovau intersectări, în manifestările culturale, se înregistrau receptări ale culturii unei etnii în revistele de cultură și în presa cotidiană sau săptămânală ale alteia*"[3]. Așa cum vom vedea, seria a III-a a revistei *Familia* va insera în paginile sale, alături de alte texte literare, creații ale unor scriitori maghiari de succes.

Oradea a fost, în anii '30 ai secolului XX, la care facem aici referire, un loc central european tipic, etalând o arhitectură *art nouveau*, eclectică, barocă sau neoclasică de cel mai bun gust, o viață de zi cu zi foarte apreciată de iubitorii plăcerilor de toate felurile, cu un standard ridicat de valoare al spectacolelor de teatru sau film, cu un *loisir* de invidiat și cu un puls cultural multivalent. Noua administrație românească nu a stânjenit defel un tip de civilizație ce permitea confort, capricii, bucuria de-a trăi fără cenzuri: „*Dincolo de cifre și absolut imposibil de deslușit erau oamenii cu felul lor apropiat sau distinct de a gândi binele și răul, de a reacționa și acționa; erau întreruperi de vieți sau vieți reușite ori, dimpotrivă, fără noimă, oameni care se uitau la film, la cărți, la viață sau alții pentru care viața nu ridicase niciodată vreun semn de întrebare. Dispăreau din ea ca și când n-ar fi existat vreodată, nici ea, nici ei. Cifrele nu reprezintă fericirea sau*

[1] Gabriel Moisa, *Elită locală și identitate națională la frontiera de vest a României în perioada interbelică. Mihail G. Samarineanu și George A. Petre*, Editura Muzeului Țării Crișurilor, Oradea, 2020, p. 17.

[2] *Ibidem*, p. 26.

[3] Corneliu Crăciun, *Viața cotidiană în Oradea interbelică*, Editura Primus, Oradea, 2010, p. 157.

nefericirea, căutarea, disperarea, eșecul, încrâncenarea, gelozia, ura, împăcarea, solidaritatea, nevoia de securitate și atât de multe lucruri ambigui, din care e alcătuită viața umană"[4]. Un oraș atractiv, cochet, ba chiar frivol, își căuta prin seria a III-a a revistei *Familia* un spațiu de expresie spirituală din care să fie eliminate stridențele provinciale. A izbutit, din fericire, făcând uitate neîmplinirile anilor 1920. Prin asta era cinstită nu doar cultura românească, ci i se făcea o reverență și venerabilului întemeietor, Iosif Vulcan.

Program și articole omagiale

„Balul" e deschis de Gh. Tulbure; lui îi revine onoarea de a preciza, fără prea multe detalii, programul celei de-a III-a serii a revistei *Familia*, dovedindu-și prin asta un anumit statut, acela de ziarist practicant și de publicist, fie în paginile *Familiei*, fie în *Cele Trei Crișuri* ori în *Tribuna*. Publicistul își construiește articolul din două elemente de bază. Primul îl reprezintă figura lui Iosif Vulcan și însemnătatea primei serii a revistei sale, pentru ca mai apoi să precizeze țintele, să indice scopul apariției celei de-a treia serii. Venerabilul înaintaș este înfățișat aproape hieratic, desprins dintr-o legendă și având anvergura unui apostol, a unui „*paznic de poartă*" și-a unui „*ostaș pe câmpul marii bătălii care se dădea între două conștiințe, între două culturi*". Arma lui redutabilă a fost chiar revista pe care a patronat-o: „*revista lui Iosif Vulcan intra în casele românești duminică de duminică, sfioasă și discretă, ca o făclie, ca o binecuvântare. Când se întorcea de la liturghie, preotul satului o aducea adeseori înfășurată subsuoară, la un loc cu anafura din biserică. Iar seara, sub lampa de petrol, era adunată întreaga familie, sorbind cu ochii proaspetele pagini ilustrate. Coloanele ei, cu proza lor greoaie, cu impuritățile lor stilistice, se deschideau în adevăr ca șorțul unei mame, care aduce mezeluri pentru toți copiii ei. /.../ revista lui Vulcan a fost abecedarul literar al clasei noastre culte din jumătatea a doua a veacului trecut*"[5]. Emoția este cu greu ținută în frâu, tonul patetic e păstrat, fiind deplâns faptul că din „*jăratecul Familiei*" s-a ales mai apoi scrumul.

Firește, misia noii generații era aceea de a reaprinde un foc ce abia a mocnit în anii celei de-a doua serii (1926-1929) și de-a întreține o vâlvătaie spirituală într-o zonă a României ce-și recalibra identitatea, pe toate palierele sale. Tabloul realității anului 1934 nu pare a fi unul dătător de mari speranțe, cel puțin în chestiuni de ordin cultural. Într-un limbaj plastic, Gh. Tulbure deplânge indiferența publică, inclusiv cea a intelectualilor locului: „*Pe mesele de cluburi și cafenele, alături de publicațiile străine, sfâșiate și murdărite de aviditatea degetelor cercetătoare, revistele românești dorm cu foile netăiate. /.../ Hegemonia intelectuală a celor învinși nu se lasă îngenunchiată*"[6]. Or, această realitate ostilă trebuia asumată ca un dat prealabil, astfel că orice întreprindere editorială avea anvergura unei lupte, se constituia în pariu cu o miză uriașă, în ultimă instanță, de a fi sau a nu fi ca factor de cultură națională. De aici se desprinde intenția primordială a echipei ce-a pus la cale seria a III-a: „*Ne-am propus să fim în linia vremii noastre, ceea ce a fost el, în epoca lui* (e vorba de Iosif Vulcan, desigur – n. n.*): cruciați ai culturii, îndrumători ai spiritelor către frumusețile pure și armoniile superioare ale artei, am dori să așezăm slova românească la locul de cinste la care nu poate să renunțe cu niciun preț. /.../ O singură lozincă afișăm: deplină libertate talentului*"[7]. Un racord, așadar, între trecut și prezent, formularea

[4] *Ibidem*, p. 18-19.

[5] Gh. Tulbure, *De la Iosif Vulcan până la noi*, în *Familia*, Oradea, seria a III-a, anul I, 1934, nr. 1, p. 6.

[6] *Ibidem*, p. 7.

[7] *Ibidem*, p. 7-8.

obsesivă a ideii de luptă și dorința de-a cultiva, în același spirit al întemeietorului, talentele capabile să propună creații de o anumită valoare. Nimic cu privire la aderența oficială la vreun curent de idei sau platformă estetică, ci doar obstinata muncă în folos cultual național.

Iosif Vulcan va mai fi invocat, sporadic, în anii '30. Astfel, într-o *Notă*, Ovidiu Papadima constată că la Oradea mai exista o singură colecție a revistei, seria I-a, în custodia Episcopiei bisericii greco-catolice. Toată arhiva ce-l păstra în memoria publică pe Iosif Vulcan fusese mutată la Sibiu, în biblioteca *Astrei*, un loc mai sigur decât Oradea, unde „*amenința primejdia risipirii*". Semnatarul își termină rândurile cu pricina printr-o interogație: „*Oare nu s-ar putea face demersuri la Sibiu pentru ca ceea ce a mai rămas de seamă din risipita viață cărturărească a lui Iosif Vulcan să revină la vatră?*"[8]. Până în ziua de astăzi, din nefericire, toată arhiva Iosif Vulcan se află la Sibiu, nu acolo unde i-ar fi, de drept, locul.

La 21 ianuarie 1936 a murit Roman Ciorogariu, episcopul ortodox de Oradea, autorul unei cărți ce-a rămas bază de documentare cu privire la epopeea națională a reîntregirii neamului – *Zile trăite* (1926). Cel care îi elogiază activitatea de păstor al credinței, dar mai ales cea de gazetar și de luptător pentru idealurile ardelenilor este Gh. Tulbure. Fuseseră împreună, în lunile crâncene ale sfârșitului de an 1918 și ale primelor trei luni din 1919 în redacția *Tribunei Bihorului*, cot la cot în încercarea de a rezista abuzurilor administrației maghiare și de a informa corect și repede despre ceea ce se întâmpla, în așteptarea trupelor române și a aplicării deciziilor Comisiei aliate în privința noilor granițe de vest ale Regatului României. Portretul pe care i-l face publicistul și vechiul tovarăș de idealuri este expresiv, conotat de clipa durerii: „*Cei doi ochi vii, poruncitori și veșnic deschiși, aruncând ciudate scânteieri de lumină peste o venerabilă barbă de patriarh biblic s-au închis pentru totdeauna. /.../ N-a fost nici mare cărturar, nici mare teolog. Bibliotecile și doctrinele savante nu l-au putut cuceri. Temperamentul său vijelios, dinamismul său interior îl împingeau afară, pe câmpul de luptă. În oștirea lui Christos el și-a ales rolul de ostaș zbuciumat, acolo, în tranșee, față în față cu dușmanul*"[9]. *Unchiașul*, cum era supranumit, nu a pregetat să țină și condeiul în mână, nu doar crucea, fiind unul dintre fondatorii gazetei *Tribuna poporului*, de la Arad, a redactat *Biserica și școala*, tot din Arad, și a colaborat asiduu la *Tribuna* sibiană, fiind una dintre cele mai autoritare și legitime voci ale elitelor ecleziale ardelene. Gh. Tulbure avea tot dreptul să-l înfățișeze asemenea unui tribun al neamului, ce și-a onorat nu doar sutana, ci și angajamentul față de neamul în rândurile căruia i s-a potrivit soarta.

De altfel, Roman Ciorogariu trimisese o scrisoare de salut, la apariția seriei a III-a, fragmente ale acesteia fiind reproduse în numărul 2/ 1934. Foarte tranșant, episcopul ortodox de Oradea avea să dea binecuvântarea sa colectivului redacțional, dar numai în cazul în care revista ar fi păstrat tradiția vulcaniană, păstrând conceptul de familie într-un cadru nealterat de viața de cluburi, cafenele și baruri, adică să profeseze „*educația inimii*" și să „*înalțe moravurile căminului familial*". În plus, *Unchiașul*, amendând oarecum jurnalismul senzaționalist, care își făcea de-acum „vocalizele", exprima o solicitare: „*Să nu imitați presa de astăzi, care se gândește numai la atracția cititorului pentru spectacole monstruoase*"[10]. Utilizând ca pretext scrisoarea arhierească, semnatarul textului, în spiritul articolului-program din primul număr, precizează că noua serie a *Familiei* va fi „*expresia intelectuală a acestui colț de țară*". Doar că adevărul va fi altul – ținând

[8] Ovidiu Papadima, *Iosif Vulcan la Oradea*, în *Familia*, Oradea, seria a III-a, anul II, 1935, nr. 5-6, p. 111.

[9] Gh. Tulbure, *† Roman Ciorogariu*, în *Familia*, Oradea, seria a III-a, anul III, 1936, nr. 1, p. 3.

[10] Idem, *Pe marginea unei scrisori arhierești*, în *Familia*, Oradea, seria a III-a, anul I, 1934, nr. 2, p. 79-80.

cont de colaboratorii externi, majoritari și valoroși, net peste publiciștii locali, revista va reuși o performanță poate nesperată la primele sale numere, adică să se impună drept una dintre *expresiile intelectuale* ale României interbelice.

Critică și istorie literară

Seria a II-a a revistei *Familia* a avut unul dintre punctele nevralgice în inconsistenta receptare critică a cărților numeroase și valoroase, fie că vorbim de literatură, dar și în sfera eseului sau filosofiei. Fără o „voce unică", acreditată și acceptată în rândul specialiștilor, critica de întâmpinare, adică tocmai mijlocul prin care sunt evaluate la prima mână producțiile din sfera bunurilor simbolice, se confruntă cu un handicap în premise. Cota de interes a revistelor de cultură are de trecut „vama" acestei evaluări, în lipsa căreia standardul de calitate devine vulnerabil și declasat, redus doar la o importanță publicistică de context, fără ștaif cultural. Seria a III-a a *Familiei* a remediat neajunsul, ba chiar s-a remarcat printr-o prodigioasă ofertă, rubrica nelipsită din vreun număr fiind *Scriitori și cărți*, susținută cu deosebit succes de Octav Șuluțiu. A fost secondat și de alți condeieri, din „resursa umană" locală, de regulă, în chestiuni legate de cărțile cu tematică istorică (Titus L. Roșu) sau din alte sfere ale culturii (*Cronica plastică* a fost susținută de V. Beneș și Emil Cervenca).

Cele mai importante cărți ce aparțin culturii românești interbelice (literatură, mai ales, dar și istoriografie, eseu sau filosofie) au fost recenzate în *Familia*, iar autorii acestora s-au bucurat de abordări critice în mai multe rânduri: Mircea Eliade (*Întoarcerea din rai*; *Oceanografie*; *Șantier*; *Huliganii*; *Domnișoara Christina*), Nicolae Iorga (*O viață de om – vol. I*; *O viață de om – vol. II*; *O viață de om – vol. III*; *Oameni care au fost – vol. I*; *Oameni care au fost – vol. II*), Lucian Blaga (*Cenzura transcendentă*; *Avram Iancu*; *Orizont și stil*; *Spațiul mioritic*; *Geneza metaforei și sensul culturii*; *La curțile dorului*; *Artă și valoare*). Nu mai puțin de cinci cronici a scris criticul de la *Familia* despre cărțile lui Tudor Arghezi, iar alte texte, pentru unii autori cu mai multe prilejuri, au fost dedicate unor cărți importante din istoria literaturii române avându-i drept semnatari pe: Gala Galaction, Victor Eftimiu, Camil Baltazar, Ionel Teodoreanu, Panait Istrati, Damian Stănoiu, Eugen Lovinescu, Al. Philippide, Mihail Sebastian (*Cum am devenit huligan*), Aron Cotruș, Tudor Vianu, Mihail Ralea, Henriette Yvonne Stahl, Hortensia Papadat-Bengescu, Cezar Petrescu, Camil Petrescu, Gib. I. Mihăiescu, Gh. I. Brătianu, C. Stere, C. Gane, George Călinescu, Regina Maria, Mihail Sadoveanu, C. Antoniade, C. Graur, Adrian Maniu, Petru Manoliu, Max Blecher, Ion Călugăru, Haig Acterian, Ion Pillat, Ion Minulescu, Mateiu I. Caragiale, Emil Cioran (*Cartea amăgirilor* și *Schimbare la față a României*), Virgil Carianopol, Vlaicu Bârna, Vasile Voiculescu, Ion Biberi, Emil Botta, Alexandru Vianu, Zaharia Stancu, Constantin Noica (*Descartes)*, Liviu Rebreanu, Mihai Beniuc, Ștefan Baciu, Vladimir Streinu, Șerban Cioculescu, Al. Călinescu, Victor Ion Popa. Iată, o listă cu adevărat impresionantă, textele critice ale lui Octav Șuluțiu acoperind 46 de numere fizice, între luna martie a anului 1934 și luna martie a anului 1940, de cele mai multe ori propunând patru sau chiar cinci autori, din domenii diverse: proză, poezie, dramaturgie, eseu, filosofie, artă.

Nu doar Octav Șuluțiu propune texte critice, dar el este, fără nicio îndoială, principala „gură de foc", cel ce impune canonul estetic la *Familia*, seria a III-a. Să notăm faptul că este prezent și Mircea Vulcănescu în paginile revistei, propunând o analiză, având anvergura unui eseu, a cărții *Nu*, semnată de Eugen Ionescu, cea care a stârnit multe controverse în epocă tocmai prin iconoclasmul ei, prin curajul unui tânăr de-a „ataca" nume importante ale literaturii noastre din perioada interbelică. La un moment dat, acesta lansează o interogație, fiind alături de „rebelul"

ce înfuriase autori consacrați (T. Arghezi, Camil Petrescu, Ion Barbu): „*Eugen Ionescu este bolnav de luciditate, îmbolnăvit de acuitatea spiritului său discursiv, de obligația de a vedea clar și poate puțin și de păcatul exagerării – și să-l condamni pentru asta în numele inteligenței?*”[11]. Eugen Lovinescu a semnalat, la rându-i, un gest cultural de excepție, anume traducerea de către G. Murnu a capodoperei lui Homer, *Odiseea*, insistând asupra unui arhetip comun al trecutului în chestiunile ce țin de spiritul sau geniul popular: „*Plecată de la aceiași concepție asupra civilizației homerice, deși independent sau chiar înainte de noua lui încercare, alimentată apoi prin lectura atentă a cronicarilor, a basmelor, a poeziei populare, ajutată în locurile îndoielnice de însăși traducerea d-lui Murnu, fără greș ca ton, și chiar ca expresie populară, această traducere în proză își afirmă din prima sa pagină scopul din a face din Odiseea o lectură la îndemâna tinerimii și a celor mai umili cititori, încadrând în forma basmului românesc, a lui Harap Alb de pildă, fondul de poezie și de umanitate al uneia dintre cele mai mari creații literare din câte există*” [12].

În plus, să semnalăm un atac întreprins asupra lui Ion Luca Caragiale de către N. Davidescu, cel din urmă insistând asupra faptului că genialul dramaturg, inegalabilul autor din *Momente și schițe* și debordantul gazetar ar fi străin de gena neamului nostru, de spiritul ce ne tutelează și de mentalul colectiv ce ne particularizează. Aprecierile făcute sunt adesea scandaloase, în răspăr cu evidențele. Astfel, trecând la aprecierea globală a operei lui Caragiale, cronicarul pretinde: „*A pornit de la faza de măscărici, a trecut prin aceea de literator, a culminat în categoria de literat configurator al spiritului românesc și se află astăzi în stare de deplină dezumflare*”[13]. Canonada împotriva autorului celor mai valoroase piese din repertoriul dramaturgiei românești continuă, adesea riscând ridicolul, pe 13 pagini de revistă, într-o tentativă de a se război cu cel ce a îndrăznit să-l ironizeze pe *rrromân* sau *bobborul*, să persifleze aspectele nereușite ale epopeicei încercări de-a ne sincroniza cu Europa, într-un timp record, continuând să fim, adesea, moftangii, întruchipări ale unora precum Mache și Tache, ori clone ale lui domn’ Mitică. N. Davidescu e complet implauzibil prin ideile perorate, dovedindu-se a fi doar un biet *trăncănitor*, element desuet al *marii trăncăneli*, teoretizate de Nenea Iancu și ridicate la nivelul unui brand național.

Mai merită menționate textele de istorie literară. Ele sunt semnate de Mihail Iorgulescu (despre Barbu Ștefănescu Delavrancea), Romulus Dianu (despre Ion Creangă), M. G. Samarineanu (o analiză privind romanul românesc), I. Pillat (despre Anton Pann), Ovidiu Papadima (despre Calistrat Hogaș). În sfârșit, să consemnăm și un fapt ce ține de habitudini venerabile, dar mereu actuale. Este vorba despre plagiat. Sever Stoica îl demască pe Coriolan Bărbat ca fiind un plastograf. Nefericitul „creator” în proză a publicat o nuvelă polițistă, *Salata japoneză*, de Spencer Walls, povestirea cu pricina fiind „pescuită” de C. Bărbat dintr-o publicație maghiară ilustrată (*Tolnai Világlapja*). Textele în maghiară și română sunt puse pe două coloane alăturate, plagiatul fiind limpede ca lumina zilei[14].

Se poate spune că „secvența” de critică și de istorie literară din sumarul numerelor seriei a III-a a revistei *Familia* au conferit consistență și vizibilitate unui proiect editorial ambițios, ce nu-și mai putea permite pași greșiți. Adunând într-un volum de sine stătător aceste texte, am putea

[11] Mircea M. Vulcănescu, *Pentru Eugen Ionescu*, în *Familia*, Oradea, seria a III-a, anul I, 1934, nr. 5-6, p. 100.

[12] Eugen Lovinescu, *Odiseea în românește*, în *Familia*, Oradea, seria a III-a, anul I, 1935, nr. 9, p. 5.

[13] N. Davidescu, *Ultimul ocupant fanariot sau inaderența lui Caragiale la spiritul românesc*, în *Familia*, Oradea, seria a III-a, anul III, 1936, nr. 1, p. 7.

[14] Sever Stoica, *Un Dostoievski român*, în *Familia*, Oradea, seria a III-a, anul IV, 1937, nr. 10, p. 72-83. Sever Stoica a adus noi dovezi privind plagiatul grosier în alte două numere ale *Familiei*, seria a III-a: nr. 1-2 și 7, din 1938.

avea o imagine complexă și plauzibilă a literaturii românești interbelice, un capitol de critică literară dens, ce nu și-a pierdut prea mult din consistența judecăților estetice riscate în urmă cu 90 de ani, în orizontul dinamic al criticii de întâmpinare.

Festivalul Mihai Eminescu – Oradea, februarie 1937

Directorul revistei *Familia*, seria a III-a, Mihail G. Samarineanu, a organizat o amplă manifestare dedicată poetului național, cu ocazia dezvelirii unui bust al acestuia (28 februarie 1937). Preparativele au fost laborioase, printre invitați numărându-se Cezar Petrescu (sărbătorit cu ocazia evenimentului), Ion Minulescu și Octavian Goga. Anumite intrigi politice au zădărnicit însă participarea celui din urmă, nu doar poet, ci și om politic angajat, cu o doctrină de dreapta, ba chiar de extremă dreaptă (a fost lider al Partidului Național Creștin, rezultat prin fuziunea, în anul 1935, a Partidului Național Agrar cu Liga Apărării Național Creștine, prezidat de A. C. Cuza). Liderul local al partidului condus de Goga, Aurel Popa, aflat în relații deloc cordiale cu M. G. Samarineanu, l-a consiliat pe șeful său de partid să boicoteze reuniunea de la Oradea, din cauza unei frustrări: nu fusese invitat să facă parte din comitetul de organizare al manifestării[15]. Refuzul lui Goga, exprimat în fața directorului *Familiei*, a fost motivat oarecum circumstanțial: „*Nu viu. Vă certați acolo* (la Oradea – n.n.). *Am primit o scrisoare*"[16]. Scrisoarea fusese expediată de Aurel Popa. Aceste intrigi sunt denunțate chiar de către M. G. Samarineanu într-un articol publicat în numărul pe care revista de cultură orădeană îl dedică, integral, poetului debutat și „nășit" literar de către Iosif Vulcan, în 1866. Să mai adăugăm, în același context al disputelor generate de afilieri politice, faptul că M. G Samarineanu a avut tot timpul simpatii regaliste și de dreapta, cochetând cu fascismul italian și militând în cadrul formațiunii de dreapta *Acțiunea Românească*, înființată la Cluj (iunie 1923), cu o filială deschisă, la începutul anului 1924, la Oradea (a fost condusă de publicistul Ștefan Mărcuș, din grupul de militanți făcând parte, printre alții, M. G. Samarineanu, Teodor Neș, George A. Petre, Gh. Sofronie, George Bota, deci mulți dintre colaboratorii seriilor a II-a și a III-a ale revistei)[17].

În lungul său articol, directorul *Familiei* explică ce s-a vrut să fie festivalul de la Oradea, numit de el „*praznic mare*", mai apoi îl acuză pe Aurel Popa de „isterie" și de manifestări de „nevropat", nedemn de titulatura de profesor de limba română. Totuși, din ceea ce relatează principalul organizator al evenimentului și amfitrion pentru invitați, festivalul a avut succes[18].

Colaboratorii numărului dedicat lui Mihai Eminescu au fost: M. G. Samarineanu (*Eminescu și Familia*), Cezar Petrescu (*Eminescu în lumina timpului nostru*), Ion Agârbiceanu (*Eminescu...*), Tudor Vianu (*În jurul peisajului eminescian*), Ion Al. Brătescu-Voinești (*Luceafărul*), Nicolae Roșu (*Actualitatea ideilor lui Mihai Eminescu*), *Alexandru Marcu* (*Leopardi și generația lui Eminescu*), Ion Pillat (*Poezia pură la Eminescu*), M. G. Samarineanu (*Eminescu la Oradea. Cuvântări la festival: păr. Zaharia Moga, Radu Cioculescu, Victor Papilian, Mircea Damian și Octav Șuluțiu*), Victor Cordoș (*Poezia lui Eminescu în traducere franceză*).

Poate că o mențiune specială ar trebui acordată lui Septimiu Popa, textul său având titlul *Curentul antieminescian în Ardeal*. Este făcută o trimitere directă la *Mihai Eminescu. Studiu critic* (1891, Blaj), cartea lui Alexandru Grama (1850 – 1896), doctor în teologie, la Blaj (printre altele,

[15] Teodor Neș, *A doua carte despre oameni din Bihor*, Comitetul de Cultură și Educație Socialistă al Județului Bihor, Oradea, 1979, p. 168.

[16] *Ibidem*.

[17] Gabriel Moisa, *op. cit.*, p. 97-130.

[18] M. G. Samarineanu, *Eminescu la Oradea*, în *Familia*, Oradea, seria a III-a, anul IV, 1937, nr. 3-4, p. 92-114.

comentând abuziv aprecierile lui Titu Maiorescu cu privire la Eminescu, Al. Grama trage concluzii stupide, pretinzând că poetul e un *geniu fals*, lipsit de substanță, un biet *versificator de rând*). Acest volum de 214 pagini, inițial nesemnat, a fost „catehismul" celor care, mai apoi l-au supus pe Eminescu unui examen nedrept, încercând să-l compromită sau măcar să-l diminueze în ochii elevilor și seminariștilor: „*Cea dintâi urmare a criticii lui Grama a fost că atât din librăria seminarială, cât și din bibliotecile școlare de la Blaj, au dispărut toate exemplarele poeziilor lui Eminescu. Citirea acestor poezii a fost socotită între cele șapte păcate capitale. La orele de limba română Eminescu nu era pomenit. Absolvenții din vremurile acelea ai școlilor din Blaj, de cumva nu și-au completat ulterior cunoștințele de literatură română, aproape nu știau că a existat vreodată Eminescu*"[19]. Un admirator al lui Eminescu, Iosif Șchiopu, a scris un pamflet împotriva Blajului, spunând că a dat cartea profesorului Alexandru Grama unui câine să o mănânce, iar câinele a murit imediat ce a mâncat-o, I. Șchiopu sugerând prin șarja sa pamfletară nocivitatea extremă a cărții detractorului poetului *teilor fără soți*[20].

Spre finalul veacului al XIX-lea, după moartea lui Al. Grama, curentul antieminescian a diminuat la Blaj, detractorul ultimului mare poet romantic având, totuși, un discipol zelos în persoana profesorului Ioan Germanu, supranumit „Domnul" și ajuns de batjocura elevilor din cauza încăpățânării sale de a-l elimina pe Eminescu din rândul clasicilor studiați în școală.

Ulterior acestui număr dedicat în întregime autorului *Luceafărului*, Sever Stoica a publicat un studiu valoros, în trei numere ale *Familiei*, dedicat gazetarului Eminescu, precum și un al doilea cu privire la naționalismul de sorginte rasistă al acestuia[21].

Creație literară: proză, teatru, poezie, memorii și epistole

Creația literară este foarte bine reprezentată în seria a III-a a revistei *Familia*. Nume mari, nume mijlocii sau cu totul necunoscute în literatura română a momentului pot fi regăsite în cuprinsul fiecărui număr, un cuprins ce adună peste 110 de pagini, de fiecare dată. Putem consemna diversitatea genurilor abordate, expresivități distincte, mai ales atunci când luăm în considerare poezia. Nu lipsesc piesele de teatru propuse în numere succesive, fragmente cu reper memorialistic, însemnări de scriitor. Toate acestea compun un caleidoscop ce ne permite să afirmăm că, pe lângă secțiunea de critică și istorie literară, cea privind creația vine imediat ca volum și substanță editorială.

Zeci de nume de prozatori pot fi invocate aici. Totuși, credem că numele lui Ion Agârbiceanu se distinge prin valoare, printr-un anume specific ardelenesc. Îl întâlnim prima dată cu un text intitulat *Prescurărița*[22], iar mai apoi de încă patru ori, cu: *Năravuri* (nr. 7-8, din 1935); *Singură* (nr. 9-10, din 1936); *Zbucium* (nr. 8, din 1937) și *Dănuț* (nr. 7, din 1938). Mai trebuie apoi menționați Cezar Petrescu, Eugen Ionescu, Anton Holban, Gib I. Mihăiescu, Panait Istrati, Pericle Martinescu, Victor Eftimiu, Ion Minulescu. De menționat este faptul că M. G. Samarineanu și-a publicat în foileton romanul *Kyazim*.

În ce îl privește pe Eugen Ionescu, îl regăsim în paginile *Familiei* cu note cu caracter jurnalier foarte interesante, unele cu referire la felul inadecvat în care a fost receptat *Nu*: „*De când*

[19] Septimiu Popa, *Curentul antieminescian în Ardeal*, în *Familia*, Oradea, seria a III-a, anul IV, 1937, nr. 3-4, p. 70.
[20] *Ibidem*.
[21] Sever Stoica, *Mihai Eminescu gazetar. Vederile lui politice*, în *Familia*, Oradea, seria a III-a, anul IV, 1937, nr. 5, p. 3-12; *Familia*, seria a III-a, anul IV, 1937, nr. 6-7, p. 34-50; *Familia*, seria a III-a, anul IV, 1937, nr. 8, p. 27-46; Idem, *Naționalismul lui Mihai Eminescu. Rasismul*, în *Familia*, Oradea, seria a III-a, anul V, 1938, nr. 3-4, p. 3-13.
[22] Ion Agârbiceanu, *Prescurărița*, în *Familia*, Oradea, seria a III-a, anul III, 1936, nr. 2, p. 7-12.

a apărut «Nu», recenzenții, nepricepând nimic din carte, mi-au spus că sunt deștept dar neserios. M-au sfătuit să devin serios"[23]. A mai publicat un fragment de roman[24] și o proză scurtă[25].

Sunt propuse și texte literare semnate de scriitori străini: maghiari (prezenți în trei numere), greci și ruși.

Dramaturgia este prezentă destul de masiv, iar numele consemnate în sumar atrag atenția. Să-l menționăm înainte de toate pe Lucian Blaga, cel ce publică fragmente din piesa *Avram Iancu*, iar imediat apoi pe Ion Minulescu, prezent în mai multe numere cu o piesă intitulată *Nevasta lui Moș Zaharia – comedie tristă în patru acte și două tablouri*. Alte texte dramaturgice sunt semnate de Victor Papilian (*Alt glas*), G. M. Zamfirescu (*Sam – poveste cu mine, cu tine, cu el...*), Coca Farago (*Manole și Ana*), Ludovic Dauș (*Nocturnă – trei acte – o adaptare după romanul lui Frank Swinerton*) și Alexandru Sera Furpa (*Unificare – comedie într-un act*).

În ceea ce privește poezia, grupajele, de regulă două sau mai multe, nu lipsesc din niciun sumar. Și aici avem de-a face cu autori de notorietate sau de valori foarte diferite. Adesea, poeții români fac loc traducerilor din lirica altor popoare. Dintre zecile de nume propuse, selectăm doar câteva, tocmai pentru a sugera faptul că *Familia* a fost o revistă de cultură în care era o cinste să publici: Ion Minulescu, George Bacovia, Emil Isac, Radu Gyr, Ștefan Baciu, Sandu Tudor, Horia Stamatu, Eugen Jebeleanu, Virgil Carianopol.

Sunt de menționat grupajele de versuri traduse din literaturi străine: maghiară, arabă și poloneză. Eugen Jebeleanu și Maria Banuș au tradus din Rainer Maria Rilke, Ion Pillat l-a tălmăcit în românește pe Charles Baudelaire, iar Gherghinescu Vanea pe Paul Verlaine. Octavia Goga ni l-a înfățișat în versuri, printr-o izbutită traducere, pe prietenul său Ady Endre, pentru ca Michelangelo Buonarroti să fie tălmăcit de Al. Iacobescu. Un alt nume important, în vogă atunci ca și acum, Rudyard Kipling (*Dacă...*), a fost tradus de Cons. Rîuleț și Al. Filotti.

Un interes documentar suscită două scrisori ale lui Iosif Vulcan. Prima dintre ele, datată 12/ 24 mai 1883, îi este adresată lui Titu Maiorescu. Din scrisoare rezultă ardoarea cu care editorul *Familiei*, prima serie, încerca să-l convingă pe marele critic să publice în revista sa. Scrisoarea este din anul în care, chiar în salonul celui ce a dat noua direcție în literatura română, Iosif Vulcan primea de la Eminescu cele șapte poeme de amor ce mai apoi avea să le publice. Expeditorul scrisorii făcea aluzie la un articol așteptat, precizând: „*Aș dori mult să pot publica articolul d-voastră în numărul de Rusalii, dar în cazul acesta ar trebui să-l am cu o săptămână mai înainte*"[26]. Finalul scrisorii ridică și mai sus ștacheta aprecierii lui Iosif Vulcan pentru destinatarul epistolei: „*Eu mă voi simți fericit că am putut contribui cât de puțin la stârnirea puternicei Dvs. voci, sperând că prin aceea se va face un pas înainte spre apropierea pe care toți trebuie s-o dorim*"[27]. Din păcate, pasul înainte dorit nu a fost făcut, T. Maiorescu fiind reținut în a publica în *foaia* colegului său de Academie (Iosif Vulcan a fost ales membru corespondent al Academiei Române în anul 1879, membru deplin în anul 1891 și președinte al secției literare, la propunerea lui Titu Maiorescu, în 1904).

Cea de-a doua scrisoare i-a fost adresată de către Iosif Vulcan soției președintelui Partidului Național Român, dr. Ioan Rațiu. E datată 24 octombrie 1870 și îi este trimisă Emiliei Rațiu drept

[23] Eugen Ionescu, *Jurnal*, în *Familia*, Oradea, seria a III-a, anul I, 1934, nr. 5-6, p. 47.

[24] Idem, *Fantomele*, în *Familia*, Oradea, seria a III-a, anul III, 1936, nr. 9-10, p. 17-22.

[25] Idem, *Emil îndrăgostit*, în *Familia*, Oradea, seria a III-a, anul IV, 1937, nr. 10, p. 49-64.

[26] Ioan Georgescu, *O scrisoare a lui Iosif Vulcan către T. Maiorescu*, în *Familia*, Oradea, seria a III-a, anul V, 1938, nr. 7, p. 37.

[27] *Ibidem*.

mulțumire pentru faptul că s-a declarat deschisă la sprijinirea eforturilor de întemeiere a unui teatru românesc. La Deva, tocmai se înființase *Societatea pentru Fond de Teatru Român* (octombrie 1870), iar prețuirea pentru Emilia Rațiu este exprimată cu mult patos: „*Ce este femeia? O poezie! Ce este teatrul? Un templu al poeziei! Fără poezie viața ar fi seacă și fără un templu al poeziei, poezia ar pieri... Femeile române totdeauna au stat la înălțimea misiunii lor. Sunt convins că ele, și de astă dată, se vor arăta demne de respectul ce le datorăm*"[28]. Iosif Vulcan nu se dezminte, rămânând același personaj cu maniere impecabile, inspirat, gata de o reverență în fața unei femei, cu atât mai mult dacă are de-a face cu una de stirpe aleasă, deschisă spre binele nației.

Filosofie și eseu

Eseul și abordările filosofice au îmbogățit zestrea editorială, dând un contur spiritual rafinat revistei. Cei ce au contribuit cel mai mult la acest lucru au fost gânditori (eseiști și filosofi), astăzi cu nume sonore în cultura românească, cei mai mulți dintre ei, atunci cu o cotă în plină ascensiune. Unii dintre ei fac parte din ceea ce mai apoi s-a numit *Generația '27*, repertoriată ca un vârf al performanței culturale românești din toate timpurile[29].

Pe Mircea Eliade îl găsim de mai multe ori în paginile *Familiei*, de fiecare dată cu subiecte ce suscită interesul. Primul text al valorosului colaborator ce și-a găsit în Nae Ionescu magistrul, iar în Mișcarea Legionară locul simpatiilor politice, a fost publicat după experiența indiană a acestuia[30]. Tema articolului propune o diferențiere netă între ceea ce numim *politică culturală*, ceva considerat a fi „*impropriu și ridicol*", și conceptul de *cultură*. Punctul de vedere al eseistului este tranșant, perfect valid și după un veac: „*Un popor își verifică resursele prin creații libere, nu prin propagandă. Propaganda este o activitate politică. Ea nu are ce căuta în cultură. O cultură națională nu se face cu coruri naționale, cu costume naționale, cu piese istorice, și așa mai departe*"[31]. Adversar al exercițiilor retorice, al propagandei înșelătoare, Mircea Eliade cere să ieșim in faza folclorică, pitorească și sămănătoristă, cultura având nevoie de „*institute științifice, tehnice, laboratoare și biblioteci*", iar politicii rămânându-i un rol, deloc periferic, anume „*să se preocupe de destinele acestui neam, să-i ajute realizările, să-i promoveze virtualitățile*"[32].

Într-un al doilea eseu, cu accente de editorial, M. Eliade face o pledoarie pentru o bună exersare, de fiecare om în parte, a capacităților sale de a reflecta și de-a stărui asupra problemelor fundamentale ale existenței. Este deplânsă superficialitatea, lenea de a gândi profund, fiind promisă, dacă nu fericirea, măcar „*împăcarea cu tine însuți*", cu condiția să-ți rezervi „*un ceas de singurătate și de contemplație*"[33]. În alte trei numere succesive ale *Familiei*, sunt abordate tocmai subiecte ce țin de o bună inserție a individului în câmpul meditației profunde: *Reverie și automatism verbal*[34], *Contemplația*[35] și *Meditația*[36].

Fructuoasa colaborare cu revista din Oradea și-o încheie cu un articol de istorie a religiilor, focalizând discuția pe reprezentarea Maicii Domnului în Biserica răsăriteană și, imediat apoi, în

[28] Idem, *O scrisoare de la Iosif Vulcan*, în *Familia*, Oradea, seria a III-a, anul V, 1938, nr. 3-4, p. 49-50.
[29] A se vedea Marta Petreu, *Generația '27 între Holocaust și Gulag*, Polirom, București, 2016.
[30] Mircea Eliade, *Pentru cultură și contra politicii culturale*, în *Familia*, Oradea, seria a III-a, anul I, 1934, nr. 3, p. 1-3.
[31] *Ibidem*, p. 2.
[32] *Ibidem*.
[33] Mircea Eliade, *Tehnica și educația culturii spiritului*, în *Familia*, Oradea, seria a III-a, anul II, 1935, nr. 4, p. 3-7.
[34] Idem, *Reverie și automatism verbal*, în *Familia*, Oradea, seria a III-a, anul II, 1935, nr. 5-6, p. 27-31.
[35] Idem, *Contemplația*, în *Familia*, Oradea, seria a III-a, anul II, 1935, nr. 7-8, p. 62-65.
[36] Idem, *Meditația*, în *Familia*, Oradea, seria a III-a, anul II, 1935, nr. 9-10, p. 29-33.

tradiția poporului român: „*Maica Domnului s-a descoperit sufletului popular românesc sub forma sa cea mai umană, cea mai familiară. Legendele românești asupra Maicii Domnului întrec în frăgezimea sentimentului care le-a creat, chiar cele mai umile legende medievale germanice. Este o trăsătură caracteristică a sufletului poporului românesc de a se apropia de tainele suprafirești ale creștinismului cu umilință, dar și cu o cordială spontaneitate*”[37].

Lucian Blaga este prezent și el cu un fragment din *Trilogia culturii* (capitolul *Orizont și stil*), titlul contribuției sale fiind *Orizonturi temporale* (nr. 5-6, din 1935), iar Tudor Vianu propune două eseuri. Primul discerne între geniu și talent, punctând caracteristicile fiecăruia, pentru ca, la final, să conchidă: „*Talentul știe mai bine încotro se îndreaptă, geniul poate fi adeseori el însuși uimit de punctul unde a ajuns. Fără îndoială, factori raționali și iraționali, conștienți și inconștienți, se amestecă în creația oricărui artist, dar dozajul lor este diferit în cazul talentului sau al geniului*”[38]. Al doilea eseu propus de marele estetician diferențiază între individual și general, pe linia deosebirilor de substanță dintre filosofie și artă sau poezie. Particularitatea expresiei poetice este scoasă în evidență, relevându-i-se atributele, ieșirea discursului creator din chingile logicii, ale abstracțiunilor, și răsfățul în muzicalitate și armonie: „*Armonia poetică este modul excelent de a pătrunde în sfera absolutului, prin mijloace cu totul felurite de ale filosofiei. Recunoașterea acestui lucru este poate câștigul cel mai de seamă al poeticii noi*”[39].

Iosif Brucăr, un filosof aflat la vârful potențialului creativ în anii '30 ai veacului trecut, face o panoramă a scrierilor de valoare din domeniul filosofiei, constatând că s-au depășit toate așteptările. Sunt inventariate cele mai bune cărți, precum și filosofii ce le-au scris: Constantin Rădulescu-Motru, Lucian Blaga, D. D. Roșca, Nicolae Bagdasar, P. P. Negulescu[40]. Cel de-al doilea studiu, sub titlul de rubrică *Cronica ideilor*, se referă la una dintre caracteristicile fundamentale ale filosofiei românești interbelice, anume aspectul ei antimetafizic (nr. 10, din 1935).

Mircea Vulcănescu a mai colaborat la *Familia*, seria a III-a cu un eseu despre filosofia lui Freud, considerat de către autor a fi mai degrabă om de știință (psihiatru strălucit) decât filosof. Totuși, psihanaliza ca metodă terapeutică a fost întregită cu o viziune filosofică, mai ales în cartea *Dincolo de principiul plăcerii* și într-un capitol din *Sinele și eul*. Studiul propus este amplu și foarte bine calibrat la temă, dar și îndrăzneț, câtă vreme elitele intelectuale îl arondau pe Freud exclusiv teoriei libido-ului[41].

Constantin Noica este prezent în sumarul revistei cu două texte – un eseu și o recenzie. Eseul este provocator, interogând asupra condițiilor vieții umane și trăgând o concluzie stranie: „*Nu țesuturile îmbătrânesc; nu arterele, nu inima, ci spiritul acesta incoruptibil, care, tocmai pentru că este incoruptibil, nu se mai înnoiește și nu mai înnoiește. Murim, pentru că nu mai avem altceva de făcut*”[42]. Recenzia este la cartea *Pe culmile disperării* (1934), a bunului său prieten și coleg de generație, Emil Cioran. *Spiritul* care a scris cartea, crede C. Noica, a fost unul *sincer chinuit*: „*Nu-mi dau seama cum poate fi într-un spirit atâta gust pentru neliniște, atâta gust pentru dezordine încât să nu-l mai mulțumească îngrozitoarea neliniște și patetica dezordine pe care o întâlnești în câmpul culturii și valorilor ei*”[43]. Și din textul semnat de C. Noica este vizibil șocul provocat în

[37] Idem, *Maica Domnului*, în *Familia*, Oradea, seria a III-a, anul III, 1936, nr. 6, p. 35-36.
[38] Tudor Vianu, *Geniu și talent*, în *Familia*, Oradea, seria a III-a, anul II, 1935, nr. 7-8, p. 27-32.
[39] Idem, *Între individual și general*, în *Familia*, Oradea, seria a III-a, anul III, 1936, nr. 7-8, p. 3-11.
[40] I. Brucăr, *Fenomenul filosofic românesc*, în *Familia*, Oradea, seria a III-a, anul I, 1934, nr. 5-6, p. 87-90.
[41] Mircea Vulcănescu, *Filosofia lui Freud*, în *Familia*, Oradea, seria a III-a, anul II, 1935, nr. 2, p. 13-20.
[42] Constantin Noica, *Împăcare cu lumea*, în *Familia*, Oradea, seria a III-a, anul III, 1936, nr. 9-10, p. 27-30.
[43] Idem, *Pentru Emil Cioran*, în *Familia*, Oradea, seria a III-a, anul I, 1934, nr. 7, p. 81-82.

mediile intelectuale apariția cărții care punea în criză condiția de-a fi român, pe un fond de exaltare și de patetism specifice unui tânăr „turbulent".

Tabloul scrierilor cu anvergură eseistică și filosofică este completat cu numele altor autori: Petru Manoliu, Petre Comarnescu, Vasile Lovinescu (despre René Guénon), Pericle Martinescu, Al. Dima, Al. Marcu, Ion Didilescu (cronici la cărți de filosofie), Iosif E. Naghiu și Nicolae Steinhardt (un studiu despre scriitorii englezi Aldous Huxley, William Somerset Maugham și G. H. Wells).

Abordări istorice

Dacă aspectele legate de critica și istoria literară sau de eseu și filosofie constituie achiziții valoroase ale seriei a III-a a revistei, subiectele de istorie propuse vin în continuarea celor găzduite de cea de-a doua serie. Putem, așadar, vorbi de o continuitate ce ține de politica editorială pusă la punct de Mihail G. Samarineanu.

Să menționăm în primul rând doi contributori prezenți constant în paginile revistei, în zeci de numere, câtă vreme au publicat în foileton texte ce mai apoi vor vedea lumina tiparului în cărți recenzate chiar în *Familia*, seria a III-a. Este vorba despre Teodor Neș și Tiberiu Moșoiu.

Una dintre cărțile citate frecvent, grație bogăției de informații cu privire la personalitățile locale, din a doua jumătate a veacului al XIX-lea și primele două decenii din cel următor, este *Oameni din Bihor 1848-1918* (Oradea, 1937), semnată de Teodor Neș. Chiar primul număr al seriei ce-a debutat în martie 1934 îi oferă spațiu profesorului de fizică originar din Mădăras (Bihor) pentru a-și înfățișa, în fascicule, rezultatele cercetărilor, folosind însă un alt titlu decât cel de pe coperta cărții de mai târziu – *Figuri bihorene*. Primul episod precizează *Cadrul istoric* și operează atât de bine cunoscuta periodizare tripartită: perioada *naționalismului oportunist (1848-1881)*, cea a *atoniei politice (1881-1905)* și cea a *naționalismului intransigent (1905-1918)*[44]. Rând pe rând, sunt evocate personalități precum Emanuil Gojdu, Aloisie Vlad, Alexandru Roman, Lucreția Suciu, Iosif Vulcan, Partenie Cosma, Iustin Popfiu[45], toate din a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

Tiberiu Moșoiu, celălalt contributor prolific pe teme istorice, a propus două subiecte, de fapt două studii ample, primul cu privire la Nicolae Milescu Spătarul (1636-1708), cunoscut mai ales pentru călătoriile sale în Orient, iar cel de-al doilea consacrat lui Appius Claudius Caecus (312-279 Î. de Ch)., înfățișat în cinci numere ale revistei, din anii 1939 și 1940.

Evocarea unor personalități din trecutul istoriei naționale sau din alte zone geografice a permis coagularea unui alt pol de interes. Nicolae Iorga s-a remarcat cu un articol despre Mihai Viteazul, consemnând strigătul deznădăjduit al acestuia, în contextul în care creștinătatea a ezitat să-l ajute în eforturile de-a stăvili expansiunea otomană spre Centrul Europei. Acest strigăt l-a impresionat pe marele cărturar și istoric: „*N-am cunoscut în cercetarea istoriei un mai sincer strigăt decât acesta, cum nicio mai grozavă tragedie decât a lui. Ni-l închipuim prea des făcând să scânteie sabia în dreapta și stânga și încântându-se de această strălucire, pe când inima lui plângea și sângera de pe urma cunoștinței a ceea ce se putea face, dar și a netrebniciei oamenilor cari îl putea ajuta întru aceasta și n-au făcut-o*"[46]. Un al doilea articol despre primul întregitor de țară a publicat dr. V. N. Plătăreanu, chiar în ultimul număr al seriei a III-a (*Mihai Viteazul*, nr. 5-6, din 1940).

[44] Teodor Neș, *Figuri bihorene*, în *Familia*, Oradea, seria a III-a, anul I, 1934, nr. 1, p. 41-47.

[45] Pentru alte date privind colaborarea lui Teodor Neș la *Familia*, seria a III-a, a se vedea Florin Ardelean, *Istoria presei culturale din Oradea, Studii (I)*, Editura Eikon, București, 2019, p. 110-120.

[46] Nicolae Iorga, *Un om de sinceritate. Mihai Viteazul*, în *Familia*, Oradea, seria a III-a, anul III, 1936, nr. 5, p. 12.

Secțiunea de istorie a revistei a fost completată cât se poate de oportun de către alți colaboratori, după cum urmează – Octav Șuluțiu (despre Louis Barthou), Dariu Pop (Pintea Viteazul), dr. I. Glăvan (Ioan Piuariu-Molnar), M. G. Samarineanu (Țarul Alexandru I), Gh. Tulbure (Andrei Șaguna și Ion Eliade Rădulescu), Ioan Georgescu (Samuil Vulcan și Gilbert Keith Chesterton), V. Scurtu (*Un precursor al românismului sătmărean: Petru Bran*), George Bota (Raymond Poincaré), George Garoescu (Mareșalul Blücher), Iosif E. Naghiu (Roman Ciorogariu), Ovidiu Papadima (Simion Bărnuțiu și Vasile Alecsandri).

Prezent la Oradea, unde a susținut o conferință la data de 1 decembrie 1938, la 20 de ani de la celebrarea Marii Uniri de la Alba Iulia, Nicolae Iorga a vorbit despre nevoia de-a ne apăra hotarele, într-un moment de mare emoție provocată de revizionismul ce stătea să ne afecteze teritoriul național. O selecție masivă din conferința susținută aici a fost reprodusă în revista *Familia*[47]. Iată un citat, în ton cu aplombul conferențiarului și obișnuința de-a construi fraze ample: „*Aici nu sunteți penele și tinichelele din gunoi. Toți învățătorii, de la cel din urmă învățător de sat și până la cel mai înzestrat ca știință profesor, nu sunteți decât auxiliarii apărării naționale. Aici nu există între preot, învățător, o mică burghezie, țărănimea aceasta, pe care vechea stăpânire a dus-o de multe ori într-o stare de extremă slăbiciune, și pe care noi trebuie s-o așezăm din nou pe picioare, s-o facem voinică, sănătoasă, bogată și mândră, aici nu există clase sociale, ci un front, și frontul acesta, gata să tragă*”[48].

Istoricul clujean Ioan Lupaș (1880-1967) a scris despre emancipare și iobăgie în ce-a de-a doua jumătate a secolului al XVIII, în Transilvania[49], Ardos Frideric a înfățișat chestiuni de arheologie cu privire la Oradea și Bihor, Dariu Pop a scos la lumină chestiuni privitoare la Revoluția de la 1848-1849 din Transilvania, dar nu oricum, ci reproducând însemnările din anul 1852 ale unui profesor orădean, Șandru Roman[50], Generalul Scarlat Panaitescu a răsucit cuțitul în rana românească a Primului Război Mondial (1916-1918), prezentând un memorial lucid și dramatic[51], iar G. G. Vrabie a prezentat, în două numere ale revistei, activitatea unor dascăli ardeleni căzuți în uitare (nr. 3-4 și 5-6, din 1940).

Important pentru istoria locală este evenimentul din 12 octombrie 1918, când în casa lui Aurel Lazăr, din Oradea, a fost redactată *Declarația de Autodeterminare*, citită mai apoi în Parlamentul budapestan de Al. Vaida-Voevod. Cel care a evocat ambianța istorică și personajele implicate în actul care a deschis drumul spre Alba Iulia a fost Alexandru Olteanu[52], oferind amănunte prețioase cu privire la contextul redactării documentului.

Consemnăm, așadar, o „secvență” de istorie locală, națională sau europeană amplă și diversă, oferită de cea de-a III-a serie a revistei *Familia*, de data aceasta în siajul seriei anterioare, cu nume de primă mână din istoriografia românească, dar și cu altele ce nu ne spun astăzi nimic, dar care pot deveni subiectul unor restituiri istoriografice de valoare, tocmai pentru că sunt încă foarte mulți dintre cei uitați și ignorați pe nedrept.

---

[47] Nicolae Iorga, *Întru apărarea graniței de Apus*, în *Familia*, Oradea, seria a III-a, anul VI, 1939, nr. 1, p. 33-50. *Număr dedicat Unirii*.

[48] *Ibidem*, p. 48.

[49] Ioan Lupaș, *Încercări de emancipare a țăranilor din jugul iobăgiei (1764-1783)*, în *Familia*, Oradea, seria a III-a, anul I, 1934, nr. 7, p. 15-20.

[50] Dariu Pop, *1848-1849*, în *Familia*, Oradea, seria a III-a, anul IV, 1937, nr. 9, p. 65-77.

[51] Generalul Scarlat Panaitescu, *Drama românească (1916-1918)*, în *Familia*, Oradea, seria a III-a, anul I, 1934, nr. 5-6, p. 77-86.

[52] Alexandru Olteanu, *Prologul Unirii: 12 octombrie 1918*, în *Familia*, Oradea, seria a III-a, anul V, 1938, nr. 9-10, p. 76-79.

Chestiunea revizionismului și alte articole de opinie

Revizionismul maghiar, la pachet cu cel nutrit de Hitler și de Mussolini, au stârnit fiori reci, frisoane și adesea mânii în mediile românești din Ardeal și din *Partium*. Oradea, prin revistele sale, *Familia* și *Cele Trei Crișuri*, reprezintă un barometru fidel al fenomenului. Pe măsură ce ne apropiam de anul fatidic 1940, când am pierdut teritorii în favoarea Uniunii Sovietice, a Ungariei și a Bulgariei, presa românească locală sporea intensitatea alarmelor, analizele, comentariile și opiniile exprimate semnalând pericole tot mai bine conturate. Prin colaboratorii săi, mai ales prin punctele de vedere exprimate de Alexandru Olteanu, George Bota, M. G. Samarineanu, G. Sofronie și Gh. Tulbure, iredentismul maghiar era vizat și denunțat drept un pericol capabil să arunce Europa în măceluri deocamdată doar imaginate, dar repede transformate în realitate crudă.

Alexandru Olteanu a fost cel mai percutant dintre toți, profund în analize, capabil să distingă articulațiile și elementele scenariilor malefice, să identifice principalele narative antiromânești și să păstreze un ton bazat pe luciditate, niciodată excesiv. În paginile *Familiei*, seria a III-a, au apărut semnate de către el numeroase articole, fiind publicistul de serviciu în chestiunea revizuirii granițelor. Iată-le doar pe cele mai semnificative.

Într-un articol din primul număr al seriei a III-a, publicistul înfățișează cititorilor o „viziune", cu cinci ani în avans, deloc confortabilă, și care s-a adeverit: „*Europa reorganizată conform principiului naționalităților trece printr-o serie de greutăți pe care, dacă nu le va birui, în scurt timp, noul război mondial va deveni inevitabil*"[53]. Mai apoi, analiza sa geopolitică, acoperind nouă pagini de revistă, atinge chestiunile nevralgice din perspectiva dorinței unor state de a se opera rectificări de graniță. Vecina noastră de la vest, firește, era una dintre ele, acționând pe toate canalele, diplomatice sau și mai discrete, pentru revizuirea tratatului de la Trianon: „*Ungaria trâmbițează în țările occidentale că nu poate prospera, în compoziția ei actuală, ca stat independent, deoarece îi sunt indispensabile sursele de materii brute pierdute în Slovacia și Ardeal*"[54]. Un al doilea articol înfățișează limpede principalele elemente din care este asamblată întreaga doctrină a revizionismului maghiar, argumentează pe seama invalidității lor, dar cheamă la o poziție comună a statelor ce compuneau Mica Înțelegere sau Mica Antantă (România, Cehoslovacia și Iugoslavia), pentru a zădărnici ofensiva propagandistică a Budapestei: „*La propagandă să răspundem cu o contra-propagandă serioasă și obiectivă. Avem datoria, nu numai față de noi înșine, dar și față de opinia publică mondială, să dezvelim mașinațiunile ungare în toată goliciunea lor*"[55].

Publicistul bihorean avea cunoștințe vaste de istorie, înfățișând, la un moment dat, relațiile dintre statul feudal sau modern maghiar și celelalte state europene[56] sau inventariind pozițiile ideologice ale tinerilor unguri și principalele deziderate ale acestora. Totuși, revenirea la chestiunea iredentismului constituie o obligație onorată. O doctrină menită să mascheze intențiile agresive ale Ungariei și să menajeze principiul naționalităților și dreptul la autodeterminare al popoarelor a fost plăsmuită de politicienii maghiari, dându-i numele de „neo-naționalism". Astfel, se pretindea la Budapesta, ungurii, croații, slovacii și românii vor putea trăi armonios, ajutându-se unii pe alții, într-un viitor stat maghiar reîntregit. Al. Olteanu demască

[53] Alexandru Olteanu, *Pax Germanica*, în *Familia*, Oradea, seria a III-a, anul I, 1934, nr. 1, p. 69.

[54] *Ibidem*, p. 71.

[55] Alexandru Olteanu, *Doctrina revizionistă ungară*, în *Familia*, Oradea, seria a III-a, anul I, 1934, nr. 3, p. 72.

[56] Idem, *Maghiarimea împotriva Europei*, în *Familia*, Oradea, seria a III-a, anul I, 1935, nr. 9, p. 69-76.

aberația acestei doctrine, *neo-naționalismului* alipindu-i-se cuvântul *neo-patriotism*, la fel de absurd, în contextul relațiilor istorice dintre maghiari și vecini. Pretențiile Ungariei, ca stat dunărean, erau inacceptabile, tocmai pentru că nesocoteau flagrant interesele altor state constituite după Primul Război Mondial. Gândul la Ungaria lui Arpad înfierbânta mințile celor ce căutau cu orice preț ieșirea din arhitectura europeană interbelică[57]. Atent la toate mișcările de strategie și de tactică ale iredentiștilor maghiari, același publicist susține în două numere din *Familia* anului 1938 (5-6 și 7) o rubrică intitulată *Cronica Europei Centrale*, atent la toate evenimentele ce ne-ar fi putut suscita interesul din perspectiva unor pericole potențiale.

Lui Al. Olteanu i s-au alăturat și alți condeieri ai locului, ceea ce dovedește că preocuparea privind revizionismul era mare și constantă. Unul dintre ei a fost Gh. Sofronie, secondat de George Bota.

Familia a inițiat o anchetă, cerând părerea unor scriitori români și maghiari, cu privire la posibilitatea de înțelegere între cele două popoare (*Ancheta noastră – Ne putem înțelege noi și ungurii?*). Fiecare a răspuns la cinci întrebări, dar înțelegerea cu pricina se referea doar la chestiuni de ordin cultural („*Credeți posibilă o colaborare culturală româno-maghiară?*" și dacă eforturile culturale pot „*ridica piedestal suficient pentru ridicarea marelui monument al înțelegerii*"[58]. Românii care și-au exprimat opiniile au fost: Mihail Sadoveanu, Lucian Blaga, Romulus Dianu, Pompiliu Constantinescu, Octav Șuluțiu, Cezar Petrescu și Petru Comarnescu. Răspunsurile scriitorilor maghiari și români au exprimat bunele intenții, au dat glas unor speranțe și au creionat iluzii.

În ceea ce privește articolele de opinie, este de remarcat o anumită tendință spre alinierea la configurația politică a momentului. Este vizibilă curtoazia redacției față de Regele Carol al II-lea, mai ales după instaurarea Dictaturii Carliste (februarie 1938). Excelează din acest punct de vedere George Bota, prezent în *Familia* cu articole ce glorifică *Străjeria* și scoate în relief personalitatea puternică și plină de virtuți a regelui. Nu mai puțin de cinci articole sunt dedicate *Străjeriei*, iar trei îl preamăresc ditirambic pe suveran. Astfel, George Bota vede în Carol al II-lea un educator al națiunii, îl asociază direct Bisericii neamului și pretinde că acesta este garantul sănătății poporului. Iată mostre de cult al personalității: „*Credem că niciun alt conducător de popor nu a cuprins în mintea sa, nu a străbătut cu simțirea sa și nu a dinamizat cu fapta și cu sfatul său înțelept un popor, așa cum a făcut-o și o face Marele educator al națiunii române*"[59]; „*Este mișcător tabloul acela unde ciobanul de la Maglavit, care reprezintă toată curățenia sufletului țăranului român aprinde candelele de la icoanele palatului, căci așa a vrut Regele. El i-a cerut-o și apoi îngenunchie între Rege și Fiu, în fața sfintelor icoane. Vedem aici îngenunchiați și Voievozi și popor în fața Dumnezeului nostru strămoșesc*"[60]; „*Avem toate simptomele de popor sănătos, expuse în atâtea rânduri de un Rege care știe ce-i poate poporul și unde trebuie să-l ducă. /.../ Cu un Rege Înțelept și cu un popor sănătos nu avem de ce ne teme*"[61]. Comentariile sunt de prisos.

Dintre textele semnate de Gh. Tulbure, merită menționate două. Primul se referă la activitatea lui în redacția săptămânalului *Tribuna Bihorului* și la ambianța tragică a lunilor ce au

[57] Idem, *Revizuirea și Bazinul Dunărean*, în *Familia*, Oradea, seria a III-a, anul IV, 1937, nr. 5, p. 25-40.

[58] M. G. Samarineanu, *Ancheta noastră. Ne putem înțelege noi și ungurii?*, în *Familia*, Oradea, seria a III-a, anul II, 1935, nr. 5-6, p. 65.

[59] George Bota, *M. S. Regele Carol al II. educator al națiunii*, în *Familia*, Oradea, seria a III-a, anul VI, 1939, nr. 10, p. 5.

[60] Idem, *M. S. Regele Carol al II. și Biserica neamului*, în *Familia*, Oradea, seria a III-a, anul VII, 1940, nr. 1-2, p. 54-55.

[61] Idem, *Regele și sănătatea poporului*, în *Familia*, Oradea, seria a III-a, anul VII, 1940, nr. 5-6, p. 16.

premers eliberarea Bihorului de armata română aflată sub comanda generalului Traian Moșoiu[62], iar al doilea reprezintă un rechizitoriu nemilos, ba chiar o diatribă, pe alocuri, la adresa omului politic. Decăderea acestuia este analizată pe îndelete, putând constitui un prilej de reflecție pentru noi, cei de azi. Iată un scurt citat dintr-un text memorabil: „*Dacă omul politic, la noi, este astăzi un om rău famat, cauza falimentului său este el însuși. Sunt viciile lui din naștere. Sunt năravurile rele și isprăvile lui de bastard alintat al votului universal, crescut fără frână și lăsat să-și facă de cap*"[63]. Ne putem imagina furia ce a stat în spatele acestor considerații, starea de exasperare a publicistului.

Revista revistelor, Note: *Idei – Oameni – Fapte*

În fiecare număr, a fost propusă o rubrică având titlul *Revista revistelor*. Astfel, cititorul *Familiei* avea în față o panoramă, realizată printr-o selecție critică de către *Arbiter*, a articolelor găzduite de principalele publicații culturale din România, Ungaria și Franța, ba chiar și din reviste grecești.

Zeci de gazete românești au stat în atenția Cronicarului, dintre care și cele numite aici: *Vremea, Gândirea, Abecedar, Reporter, Revista Fundațiilor Regale, Ramuri, Pagini basarabene, Convorbiri literare, Junimea literară, Atheneum, Revista de filosofie, Pagini literare, Gazeta ilustrată, Fruncea, Gând românesc, Țara visurilor noastre, Revue de Transylvanie, Extemporal, Rânduiala* etc.

Cele franțuzești: *La nouvelle revue françoise, Le nouvelles littératures, Esprit* și *Les Annales*.

În ce privește revistele maghiare, recenzate de Al. Olteanu și Lascăr Tuduciuc, câteva nume merită citate: *Erdélyi Hellikon, Nyugat, Korunk, Erdélyi szemle*, *Az ország utja*, *Magyar ut, Új idők, Pásztortüz, Új kor*.

De asemenea, o rubrică permanentă, spre finalul fiecărui sumar, a fost cea de *Note. Idei – Oameni – Fapte*. A găzduit recenzii de carte, relatări privind evenimente locale, opinii și dispute de idei, întregind astfel imaginea despre o realitate a Oradiei, foarte vie din punct de vedere cultural. Rubrica oferă amănunte pentru cel ce caută să se documenteze cu privire la pulsul spiritual al locului în perioada interbelică, la decesele unor persoane publice, la conferințe susținute sau alte manifestări de interes larg.

Cu un titlu alarmant, M. G. Samarineanu a făcut cunoscute cititorilor revistei marile greutăți financiare ale acesteia, faptul că apariția în cei cinci ani de până în 1938 a însemnat un efort aflat mereu sub riscul abandonului. Totuși, echipa redacțională își anunța decizia de a continua temerar, indiferent de obstacole: „*«Familia» își va continua drumul până la sfârșitul anului. Vom urca, fără să murmurăm, calvarul! Oare vom ajunge la răstignire?*"[64]. Alarma a sunat, dar nu a fost suficient, astfel încât directorul revistei revine în ultimul număr al aceluiași an, în același ton, denunțând greutăți și ostilități, dar promițând continuarea editării *Familiei*: „*Încheiem acum cel de-al cincilea an, ținem să mărturisim cititorilor noștri, foarte numeroși, că facem eforturi supraumane ca să ne menținem. Și le vom face fără ca să ne cruțăm oboseala, până la limită. /.../ Deci, mergem înainte. «Familia» își continuă apariția*"[65]. Ne putem doar închipui prin ce greutăți a trecut redacția, avându-le în fața ochilor pe cele de azi.

[62] Gh. Tulbure, *Zile trăite la „Tribuna Bihorului"*, în *Familia*, Oradea, seria a III-a, anul VI, 1939, nr. 1, p. 13-21.

[63] Idem, *Omul politic*, în *Familia*, Oradea, seria a III-a, anul II, 1935, nr. 3, p. 4.

[64] M. G. Samarineanu, *Greutăți mari*, în *Familia*, Oradea, seria a III-a, anul V, 1938, nr. 7, p. 111.

[65] Idem, *„Familia" își continuă drumul*, în *Familia*, Oradea, seria a III-a, anul V, 1938, nr. 9-10, p. 110.

Directorul *Familiei* a căutat să reziste și să salveze revista în mai multe modalități. Astfel, în 1936, la Sibiu, a luat ființă *Asociația Scriitorilor Români din Ardeal*, Victor Papilian având funcția de președinte: „*M. G. Samarineanu a sprijinit această acțiune și astfel* Familia *devine, din ianuarie 1938, chiar revista oficială a acestei grupări scriitoricești, subtitlu menținut și purtat cu renume până la dispariția ei în anul 1944*”[66].

Declanșarea celui de-Al Doilea Război Mondial, dar fără ca nimeni să fi știut atunci că va deveni chiar mondial, a fost anunțată la rubrica *Not*e, chiar de către M. G. Samarineanu, sub un titlu adecvat – *Europa în flăcări*: „*Doamne, când vezi ce se întâmplă în jur, când auzi ce se petrece ceva mai departe, când afli ce prăpăd e pe pământ, pe mare și în văzduh, cum poți să te bucuri de minunățiile dărniciei Tale*”[67]. Doar că nu vor trece decât trei luni până când *Familia* va publica un articol semnat de Arșavir Acterian, simpatizant al Mișcării Legionare, acesta făcând elogiul măcelului ce tocmai începuse. Finalul textului este edificator: „*Să înviem dar la o nouă viață prin suferința noastră, prin moartea noastră. O palingeneză nu-i destulă pentru multitudinea păcătoșilor decât prin caznă și ispașă. Dacă suntem vrednici, dă-ne, Doamne, războiu!*”[68]. Și ni l-a dat, chiar cu asupra de măsură...

Nucleul editorial și colaboratorii

Mihail G. Samarineanu a avut capacitatea de a ține coagulată în jurul său o echipă valoroasă de colaboratori, astfel încât să poată edita o revistă pe măsura prestigiului primei serii. Nu a fost simplu să obțină sprijin de la eseiști, prozatori, poeți sau publiciști cu opinii politice diverse, într-o perioadă a angajamentelor radicale și a opțiunilor vremelnice.

Implicarea lui în editarea seriei a III-a a *Familiei* reprezintă zenitul activității sale revuistice: „*Dintre toate seriile Familiei, aceasta a treia se impune ca o elevată realizare grafică, severă și occidentală, ca formă și condiții tehnice, cu numeroși colaboratori recrutați din întregul front literar românesc, în așa fel încât revista a depășit reminiscențele semănătoriste, mult prezente în seria precedentă, a refuzat mentalitatea provincială, cu evidente însemne încă în epocă*”[69]. Aprecierea poate fi susținută cu dovezi, altitudinea culturală a revistei impunând respect, dincolo de polemicile inerente, născute din frustrări și orgolii, și bucurându-se de o bună receptare în mediile culturale românești.

Octav Șuluțiu (5 noiembrie 1909 – 9 februarie 1949) și-a pus, fără niciun dubiu, amprenta asupra secțiunii critice a revistei. Cronicile lui au făcut să se vorbească despre *Familia* în cercurile literare din toată țara, fie că au fost favorabil receptate, fie că au trezit reacții adverse. De altfel, George Călinescu a calificat cronicile acestuia ca fiind „*nesigure în judecată și repede lunecătoare peste adevăratele probleme, în forma unor entuziasme neargumentate și a refuzurilor nete*”[70]. În schimb, Nicolae Manolescu îl evaluează cu mai multă îngăduință, apreciind faptul că O. Șuluțiu a fost unul dintre primii teoreticieni ai „*autenticității literaturii*”, exprimată prin „*revolta vieții contra artei*”, deci un refuz al estetismului în favoarea experiențelor ce compun destine reale,

[66] Nae Antonescu, *Centenar M. G. Samarineanu (1893-1959)*, în *Familia*, seria a V-a, aprilie 1993, Anul 29 (129), nr. 4, p. 19.

[67] M. G. Samarineanu, *Europa în flăcări*, în *Familia*, Oradea, seria a III-a, anul VI, 1939, nr. 8-9, p. 99.

[68] Arșavir Acterian, *Elogiul războiului*, în *Familia*, Oradea, seria a III-a, anul VII, 1940, nr. 1-2, p. 61.

[69] Nae Antonescu, *Centenar M. G. Samarineanu (1893-1959)*, în *Familia*, seria a V-a, aprilie 1993, Anul 29 (129), nr. 4, p. 18.

[70] George Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, ediția a II-a, revăzută și adăugită, Editura Minerva, București, 1985, p. 915.

recognoscibile în mediul nostru de existenţă cotidiană. Aprecierile superlative ale criticului de la *Familia* se îndreptau spre Lucian Blaga (poezie), Camil Petrescu, Gib I. Mihăiescu (proză) şi Eugen Lovinescu (critică literară). Cele două romane publicate (*Ambigen* – 1935), sub influenţa lui André Gide, respectiv *Mântuire* (1943), sub influenţa lui Dostoievski, nu s-au impus dincolo de o receptare minimală[71].

Alte informaţii despre Octav Şuluţiu ne oferă Teodor Neş: a venit la Oradea ca profesor de limba franceză, suplinind o catedră la Liceul „Emanuil Gojdu", a avut o copilărie grea, fiind obligat să cânte la pian în săli de cinematograf, pentru a acompania filmele mute. Refugiat, după Dictatul de la Viena, la Bucureşti, avea să moară la doar 39 de ani, în urma unui infarct suferit chiar în sala de clasă a liceului „Mihai Viteazul", unde preda. Romanul *Ambigen* a suscitat discuţii din cauza personajului principal (un hermafrodit), astfel încât i s-a cerut să nu-l publice în foileton, în caz contrar riscând să i se interzică a mai colabora la *Familia*. Teodor Neş îşi aduce aminte o scenă, pe când era directorul liceului unde suplinea O. Şuluţiu: „*m-am trezit că sunt chemat la telefon de secretarul general al învăţământului, Iuliu Valaori, român macedonean, latinist, rugându-mă să-i cer lui Octav Şuluţiu să renunţa la publicarea, în continuare, a romanului*"[72]. Deh, morala publică! Stânjenit, criticul s-a conformat.

În afara colaboratorilor despre care am dat deja informaţii într-un subcapitol al studiului *Ambiţii mari, reuşite puţine. Familia – seria a II-a (1926-1929)*, şi care au rămas fideli şi pentru noua serie, numele celor noi, demne de a fi pomenite şi mai apoi schiţate, ar fi cele de mai jos.

Primul, Tiberiu Moşoiu (1898-1951). Fiu al generalului Traian Moşoiu, Tiberiu s-a născut la Târgovişte, a urmat studii de drept la Universitatea din Bruxelles, profesor de drept roman, iniţial la Facultatea de Drept din Oradea, iar din 1934 la Universitatea „Regele Ferdinand", din Cluj. A fost guvernator al Băncii Naţionale a României (1946-1947). A desfăşurat activitate politică în rândurile PNL. Arestat în anul 1950, a sfârşit în închisoarea din Sighet, data morţii lui nefiind cunoscută cu exactitate.

Teodor Neş l-a evocat într-o stilistică proprie, insistând asupra originalităţii personajului portretizat „*începând de la ţigara înfiptă în port-ţigaretul lung, gesturile bruşte, înmlădierea corpului întors, de parcă ar fi din cartilaj şi fraza cu mimică originală, selectă. Era o plăcere să-i asculţi alocuţiunile, scurte, lapidare, cu asociaţii frapante de idei*"[73]. Îl putem adăuga pe Tiberiu Moşoiu la lunga listă a celor din elitele interbelice, cu habitudini occidentale şi excelenţi profesionişti, asasinaţi mai apoi în închisorile comuniste.

Despre George Sofronie ştim că s-a născut în comuna Timişeşti, judeţul Baia, în anul 1901, cu studii universitare la Iaşi, în litere şi în drept, cu doctorat în drept la Universitatea din Bucureşti şi alte studii în specialitatea drept la Geneva şi la Paris[74]. În ce îl priveşte, Ion Bradu îl evocă dintr-o memorie caldă, dovedind empatie şi aprecieri la adresa celui care a fost iniţial profesor de istorie la Liceul „Emanuil Gojdu", iar mai apoi la Facultatea de drept din Oradea, transferată la Cluj, în 1935. A îndeplinit şi funcţia de prefect al Judeţului Bihor, fiind membru al unor societăţi culturale. Iată cum este portretizat: „*un om agreabil, cu o înălţime corespunzătoare, cu un mers lejer, o privire scrutătoare, o frunte largă, senină. Avea o ţinută vestimentară elegantă şi mondenă, îngrijită şi de bună calitate. /.../ Avea un debit măsurat de cuvinte, pauze, accente, sublinieri,*

[71] Nicolae Manolescu, *Istoria critică a literaturii române. 5 secole de literatură*, Editura Paralela 45, Piteşti, 2008, p. 819-820.

[72] Teodor Neş, *A doua carte despre oameni din Bihor*, p. 166.

[73] *Ibidem*, p. 170.

[74] Aurel Tripon, *Monografia-almanah a Crişanei*, Tipografia Diecezană, Oradea, 1936, p. 442.

paranteze bine plasate, o voce sonoră, ce se putea auzi chiar de la distanțe mai mari"[75]. Poseda cunoștințe vaste din domeniul istoriei, dreptului și filosofiei, dar și o cultură generală care-i permitea să speculeze și să formuleze idei ce trezeau admirația celor ce îi ascultau conferințele sau cursurile. Îl putem adăuga fără reținere în rândul celor veniți la Oradea pentru a da impuls noii vieți culturale, de după Unire.

Titus L. Roșu (4 octombrie 1908 – 4 iulie 1999) a colaborat la *Familia* în calitate de profesor de istorie (pasionat de arheologie), dar și la cotidianul *Gazeta de Vest*. Este născut la Buteni (jud. Arad), absolvent de litere și filosofie la Universitatea din Cluj, mai apoi profesor de istorie la Școala Normală „Iosif Vulcan" și la Liceul „Emanuil Gojdu", din Oradea (între cele două prestigioase școli, a fost profesor doi ani de zile (1936-1938) la Liceul „Mihai Eminescu" din Satu-Mare. A reprezentat până la moarte memoria vie a Liceului, ulterior Colegiului Național „Emanuil Gojdu", pe care l-a înzestrat cu un muzeu[76].

Evocând prietenia de-o viață cu Titus L. Roșu, Ion Bradu scrie: „*Cine era Titus L. Roșu? Un tânăr plăcut, harnic, sincer, cu mult bun simț, bine educat, cu o frumoasă cultură liceală și universitară. /.../ M-am bucurat nespus de mult când, la 1 martie 1934, apăruse seria a III-a a Revistei Familia, condusă de M. G. Samarineanu și, în 1937, printre scriitorii care formau Grupul «Familia» se număra și prietenul meu Titus L. Roșu*" [77].

Colaboratorii cei mai importanți ai *Familiei*, seria a III-a, au fost cei cu anvergură națională sau europeană: marii scriitori interbelici, eseiștii și filosofii, poeții și dramaturgii, istoricii prezenți în sumarul mai fiecărui număr, astfel încât revista din Oradea a intrat în rândul publicațiilor culturale de prestigiu. Pe lângă ei, au ucenicit condeieri cu talent, intelectualii locului, profesori, de regulă, gata să învețe și să calce pe urmele celor mari. Din acest punct de vedere, redacția a constituit un imbold permanent pentru performanță, o școală *sui generis* în „băncile" căreia s-au așezat cei atinși de patimile spiritului.

[75] Ion Bradu, *Dascăli din Bihor*, Editura Arca, Oradea, 2017, p. 193.

[76] https://www.crisana.ro/stiri/comunitate-13/titus-l-rosu-zece-ani-de-la-invesnicire-61783.html. Accesat la data de 8 martie 2024.

[77] Ion Bradu, *op. cit.*, p. 249-250.